

Художні розписи України: традиції, символіка та регіональні особливості

Анотація. У статті досліджено українські народні розписи як важливий елемент культурної спадщини, що виявляє естетичні уподобання, світогляд і духовність українського народу. Розглянуто витоки та розвиток художніх розписів, включаючи їх вплив на національну ідентичність. Проаналізовано особливості окремих видів розписів, зокрема петриківського, косівського, васильківського, опішнянського, яворівського та бубнівського, підкреслено їх регіональну унікальність і відмінності в техніці виконання, кольоровій гамі та мотивах. Зосереджено увагу на питанні адаптації традиційного розпису до сучасних умов та його потенціалу у культурних і туристичних галузях. Зазначено про необхідність збереження автентичності розписів через залучення освітніх програм, громадських ініціатив і сучасних технологій.

Ключові слова: український народний розпис, культурна спадщина, петриківський розпис, косівський розпис, васильківський розпис, опішнянський розпис, яворівський розпис, бубнівський розпис, декоративно-ужиткове мистецтво, національна ідентичність, традиційні техніки.

Annotation. The article examines Ukrainian folk paintings as an important element of cultural heritage that reveals the aesthetic preferences, worldview and spirituality of the Ukrainian people. The origins and development of artistic paintings, including their influence on national identity, are considered. Peculiarities of individual types of paintings, in particular Petrykiv, Kosiv, Vasylikiv, Opishnya, Yavoriv and Bubniv, were analyzed, their regional uniqueness and differences in execution technique, color scheme and motifs were emphasized. Attention is focused on the issue of adapting traditional painting to modern conditions and its potential in the cultural and tourist industries. The need to preserve the authenticity of murals through the involvement of educational programs, public initiatives and modern technologies is noted.

Keywords: Ukrainian folk painting, cultural heritage, Petrykiv painting, Kosiv painting, Vasylikiv painting, Opishnya painting, Yavoriv painting, Bubniv painting, decorative and applied art, national identity, traditional techniques.

Художні розписи є невід'ємною частиною української культурної спадщини, яка відображає естетичні уподобання, світогляд і духовні цінності народу. Традиції декоративного розпису розвивалися впродовж століть, створюючи унікальні регіональні школи та стилі, що стали елементами національної ідентичності. Цей вид мистецтва втілює не тільки красу та символіку, а й демонструє майстерність поколінь, що перейшли через століття до сучасного суспільства.

Витоки українського художнього розпису сягають давніх часів, коли люди прикрашали свої оселі та предмети побуту орнаментами, відображаючи свій зв'язок із природою. Перші зразки декоративного розпису знайдені в артефактах трипільської культури (V-III тис. до н.е.), що свідчить про давню потребу в естетичному вираженні та сакралізації побутових предметів. Розквіт мистецтва розпису відбувся за часів Київської Русі, коли воно активно використовувалося в оздобленні церков і храмів, а також у житлових приміщеннях. Кожен регіон з часом сформував власні стилістичні риси, що й дало поштовх для розвитку унікальних художніх шкіл.

Український народний розпис має багато регіональних різновидів, кожен з яких відрізняється своєю стилістикою, мотивами та кольоровими гаммами. Крім добре відомих петриківського, косівського та самчиківського розписів, в Україні розвивалися також такі унікальні розписи, як васильківський, опішнянський, яворівський та бубнівський. Кожен із них має свої характерні особливості та технічні прийоми.

Петриківський розпис, який увійшов до Списку нематеріальної культурної спадщини

ЮНЕСКО, є найвідомішим серед українських художніх розписів. Його характерними рисами є:

- використання рослинних мотивів, що символізують зв'язок із природою;
- унікальна техніка малювання без попереднього нанесення контуру, що вимагає від митця високого рівня майстерності;
- яскрава кольорова гама, яка надає композиції декоративності;
- характерні елементи, такі як «цибульки», «кучерявки», «гребінці», які надають динаміки та індивідуальності розписам.

Опішнянський розпис зародився на Полтавщині та має свої особливості:

- орієнтація на геометричні та рослинні орнаменти;
- використання обмеженої кольорової палітри, переважно коричневих, зелених і вохристих відтінків, що створює стриманість, вишукану естетику;
- техніка розпису, яка дозволяє створити багаточарові та об'ємні композиції, з'єднання розпису з рельєфним декором.

Косівський розпис, що набув популярності в Карпатському регіоні, вирізняється такими рисами:

- геометричний орнамент, що характеризується простотою та лаконічністю форми;
- обмежена кольорова гама, яка включає зелений, жовтий і коричневий кольори, що надає композиції архаїчного звучання;
- стилізовані зображення рослин і тварин, які є відлунням міфологічних образів.

Васильківський розпис, названий на честь містечка Васильків на Київщині, відомий своїм зв'язком із керамікою та створенням різноманітних декоративних виробів, зокрема посуду та кахлів. Розпис має такі особливості:

- основу складають рослинні та геометричні орнаменти, стилізовані під форми, які часто зустрічаються в природі. Часто використовують мотиви квітів, винограду, дубового листя та фруктів, які символізують родючість, достаток і єдність із природою;
- вирізняється контрастними кольорами, серед яких переважають червоний, зелений, жовтий і чорний. Використовується також білий фон для підкреслення основних елементів;
- малюнки зображуються спеціальними пензлями, розпис з точними, чіткими лініями. Застосовують керамічні пігменти, які під час випалу отримують насиченого кольору.

Опішнянський розпис йде із селища Опішня на Полтавщині і є елементом українського гончарства. Він набув популярності завдяки унікальній комбінованій техніці ріжкування та використанню натуральних відтінків глини і фарби. Його характерними рисами є:

- геометричні та стилізовані рослинні орнаменти, що нагадують листя, квіти і хвилясті лінії. Основу орнаменту складають лінії, які фіксують сітки або симетричні узорі;
- переважне використання природних кольорів – коричневого, зеленого, вохристого. Також додаються акценти чорного і червоного;
- традиційно малюнок наноситься ріжком – спеціальним інструментом для витискування фарби, який дозволяє створити дрібні лінії і деталі, надаючи орнаменту об'єму.

Яворівський розпис, що йде із Яворова на Львівщині, відомий своїм зв'язком із дерев'яними виробами, особливо іграшками. Яворівська іграшка, покрита традиційним розписом, є яскравим символом цього виду мистецтва. Розпис вирізняється такими рисами:

- основу складають рослинні та квіткові візерунки. Переважають мотиви листя, стилізованих гілочок та зірок, що символізують красу і багатство природи;
- використовується яскрава палітра, серед якої переважають червоний, жовтий, зелений і синій кольори. Фон остаточно залишають дерев'яним, що надає особливого шарму

роботі;

- розпис наносять по дереву звичайними пензлями і малюнок часто розташовують рівномірно по поверхні виробу. Розпис виглядає насичено, але водночас залишається легким і невимушеним завдяки особливому поєднанню ліній та кольорів.

Бубнівський розпис, характерний для села Бубнівка на Поділлі, є частиною традиційного подільського гончарства та застосовується для оздоблення керамічних виробів. Характерними ознаками є:

- часто зображують стилізовані листки, квіти, зірки та інші елементи, що символізують природу. Характерним є використання дрібних деталей – орнаменти мають узагальнений вигляд;

- зазвичай обирають темні відтінки, серед яких домінують коричневий, червоний і зелений кольори, а іноді й чорний для оформлення контурів;

- орнамент наноситься методом штампування та розпису по глиняній поверхні, після чого виріб обпалюють. Глиняні вироби відрізняються особливою матовістю, що підкреслює традиційність стилю.

У сучасному культурному контексті українські художні розписи пізнають певних трансформацій, проте зберігають своє коріння:

- традиційні техніки та мотиви застосовуються, особливо в освітніх програмах і професійних школах;

- розписи адаптуються до нових матеріалів і технологій, що відкриває нові можливості для експериментів у сфері дизайну;

- нові форми використання розписів знаходять місце в інтер'єрному дизайні, текстильній і сувенірній промисловості;

- мистецька освіта відіграє важливу роль у відродженні розписів, а також їх адаптації до сучасних потреб суспільства;

- зростання інтересу до культурного туризму в Україні створює можливості для популяризації художніх розписів серед іноземців. Традиційні українські розписи можуть стати не лише культурним надбанням, а й важливою частиною туристичної галузі;

- завдяки сучасним технологіям розпис можна популяризувати через Інтернет, створюючи віртуальні галереї, платформи для навчання та соціальні мережі.

Український художній розпис – це не просто декор, а культурний код, що несе в собі історію, світогляд і вірування народу. Кожен з видів українського художнього розпису показує унікальність регіону, в якому він виник, і має свої характерні риси в кольоровій гамі, техніці виконання та символіці. Ці розписи зберігають багатовікові традиції, що передають естетику українського народу та його культурну спадщину.

Сучасні виклики поставити перед суспільством важливе завдання – знайти баланс між збереженням автентичності та інтеграцією розписів у сучасному світі. Це вимагає об'єднаних зусиль державних установ, освітніх закладів, громадських організацій і майстрів. Лише таким чином можливо зберегти і розвинути це унікальне явище української культури, яке, залишаючись частиною нашої історії, водночас стане частиною майбутнього українського суспільства та його культурної спадщини.

Список використаних джерел:

1. Зузяк Т.П., Марущак О.В., Плазовська Л.В., Савчук І.В. Народне мистецтво Поділля: навчальний посібник для студентів ЗВО. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2019. 240 с.

2. Марущак О., Зузяк Т., Соловей В., Кізім С. Синергія цифрових технологій та засобів національного орнаменту у формуванні естетичних уявлень фахівців культури та мистецтва. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 9(15). С. 770-781.

3. Марущак О.В., Магдич Я.І. Інтеграційний підхід у навчанні майбутніх учителів трудового

навчання та технологій як умова збереження традицій декоративно-ужиткового мистецтва. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2019. Вип. II. С. 19-22.

4. Селівачов М.Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія): навч. посіб. для студ. ВНЗ мистецтва. К.: Редакція вісника «Ант»; «Фенікс», 2013. 416 с.